

A legendás „hosszúszarvú”

Írta: Buzás Balázs

A KAMBODZSA-LAOSZ-THAIFÖLD-VIETNAM HATÁRVIDÉK EGY IDEJE A ZOOLOGUSOK MEKKÁJÁNAK SZÁMÍT. EZT A STÁTUSZÁT ANNAK A TÉNYNEK KÖSZÖNHETI, HOGY AZ ELMÚLT ÉVEKBEN INNEN ÍRTÁK LE A LEGTÖBB, A TUDOMÁNY SZÁMÁRA EDDIG ISMERETLEN ÁLLATFAJT.

Délkelet-Ázsiának ez a része azért ennyire feltáratlan, mert a vietnami háború ideje alatt a legsűrűbben elaknásított területté vált. Kambodzsza a mai napig is a legtöbb még nem hatástalanított taposóaknával „büszkélkedő” ország cím tulajdonosa. Ennek az embereken kívül a vadállományra nézve is pusztító hatása van, hiszen az erdő sűrűjében táplálékot kereső vadak ugyanúgy működéskébe hozzák a gyilkos szerkezeteket, mint a gyanútlan emberek. Viszont ennek következtében az emberek gondosan elkerülik az erdők sűrűjét, így a fel nem robbant állatok zavartalanul élhetnek addig, míg egy mindenre elszánt zoológus fel nem kutatja őket.

A Ökológiai és Biológiai Kutatóintézet Múzeumának gyűjteményében található két pár szarv (*Pseudoryx nghetinhensis*). Fotó: Csorba Gábor

Az első Vietnamban fogságba ejtett fiatal állat. Fotó: Pham Duc Tien

Az alábbiakban két, a közelmúltban felbukkant patást mutatunk be, bizonyítva, hogy a század elején Afrikából leírt okapival (*Okapia johnstoni*) és az 1936-ban leírt koupony-marhával (*Bos sauveli*) nem ért véget a nagyemlősök felfedezése.

VU QUANG-ANTILOP (*PSEUDORYX NGHETINHENSIS*)

Kicsit furcsán hangzik, hogy egy kecskeforma (*Caprinae*) állatot magyarul antilopnak hívunk, de erről a fajról csak nemrég derült ki, hogy nem a tulokformák (*Bovinae*) alcsaládjába tartozik. Az eddig kézrekerült példányok alapján tudjuk, hogy hátának színe sötétbarna, a lábai feketék. Az állat pófáját apró, fehér foltok tarkítják. A felnőtt egyedek marmagassága valószínűleg 80-90 cm, súlya 60-70 kg, de esetenként elérheti a 100 kg-ot is. Szarvai meglehetősen vékonyak és kissé hátrafelé hajlottak. Az állat neve thai nyelven sao la, ami hosszú, egyenes szarvat jelent. Ezt használják Laoszban, a vietnamiak viszont dē sùng dái néven ismerik.

Az új nyársas antilopfélét korábban csak vadásztrófeák alapján ismerték. Ezekből az

első John MacKinnon 1992-ben találta, de nyolc hónapig várt egy újabb példány felbukkanására, míg végre leírhatta a fajt. Ez egy bőrt és a hozzá tartozó koponyát jelentette, mely jelenleg a vietnami Erdészeti Intézetben (Forest Inventory and Planning Institute, rövidítve FIPI) látható kitömött állapotban. Francia kutatók rendszertani értékezésben számoltak be az ismeretlen fajról, és egy úgynevezett kiskoponyás szarvat (koponyatető szarvakkal) kineveztek holotípusnak, de az elfogadott típuspéldány mégsem ez, hanem a MacKinnon-féle bőr és koponya.

Érdekes, hogy a leírás hat szerző (Vu Van Dung, Pham Mong Giao, Nguyen Ngoc Chinh, Do Tuoc, Peter Arctander, John MacKinnon) tollából jelent meg a Nature-ben. A szerzők megállapításai szerint a sao la inkább kihalt indiai fajokhoz hasonlít, és kb. 10 millió éve vált le a szarvasmarhafélékre emlékeztető rokonai ágról. A FIPI-ben az előbb említett állaton kívül további négy kitömött példány, egy teljes csontváz, két koponya és három pár szarv található. Az Ökológiai és Biológiai Kutatóintézet Múzeumának gyűjteményében egy csontváz és két pár szarv képviseli a fajt.

Kecske, tulok vagy antilop?

A tulok- vagy szarvasmarhafélék családját (Bovidae) Nowak 1991-es osztályozása alapján öt alcsaládra szokás bontani. Ezek közül változatosságát, fajszámát tekintve négy emelkedik ki: a valódi tulokformák (Bovinae), a lóantilopformák (Hippotraginae), az antilopformák (Antilopinae) és a kecskeformák (Caprinae). (Az ötödiket a bóbitás antilopok mintegy 15 faja alkotja.)

A Vu Quang antilopot leírói (Vu Van Dung és társai, 1993) DNS-vizsgálat alapján a tulokformák alcsaládjába (Bovinae) sorolták. Thomas (1994) francia kutató későbbi kladsztikus analízise azonban azt mutatta, hogy a különleges vietnami szarvasmarhaféle közelebb áll a kecskéhez, mint a tulokformákhoz. Összesen 114 alaktani bélyeget vizsgált meg 15 szarvasmarhaféle-taxonra; ezek elsősorban különféle koponya-, fogazat- és egyéb csonttani jellemzők voltak. A kladsztikus – vagy más néven filogenetikus – osztályozás lényege az, hogy az egyes fajokat hasonló tulajdonságai alapján úgy igyekezzünk csoportosítani, hogy minél kevesebb kényszerű átalakulást kelljen feltételeznünk, hiszen az evolúció nyilván mindig a lehető legkevesebb változással járó fejlődés útját követi. A szarvasmarhafélék az ezt a feltételt szem előtt tartó – többnyire számítógépes – elemzés után az alábbi leszármazási kapcsolatokat (ún. törzsfát) mutatják:

bövény (Bison)	
anoa (Bubalus)	tulokformák
nilgau (Boselaphus)	(Bovinae)
kudu (Tragelaphus)	
négyszarvú antilop (Tetracerus)	
pusztai bóbitásantilop (Sylvicapra)	
Vu Quang-antilop (Pseudoryx)	
csiru (Pantholops)	
zerge (Rupicapra)	
gorál (Nemorhaedus)	
széró (Capricornis)	kecskeformák
pézsmatulok (Ovibos)	(Caprinae)
takin (Budorcas)	
kecske (Capra)	
vadjuh (Ovis)	

Ebből az ún. dendrogramból jól látszik, hogy a Vu Quang antilop (*Pseudoryx*) a Caprinae alcsaláddhoz (tehát a kecskéhez) áll közelebb, és nem a tulokformákhoz (Bovinae). Ezt fejben tartva, külalakja miatt persze azért még hívhatjuk antilopnak. Hiszen a kecskéről amúgy is mindenkinek csak a káposzta jut eszébe...

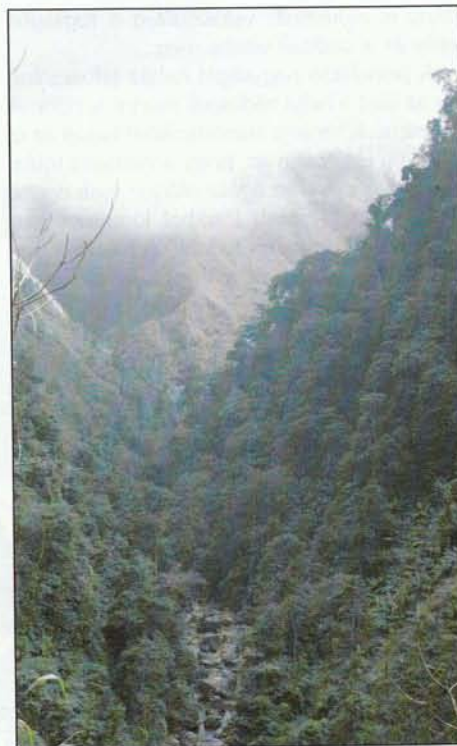
Dr. Korsós Zoltán

A sao la elterjedési területe kb. 4000 km², élőhelyét hegyi (200-2000 m) örökzöld vagy vegyes lombú erdők jelentik. A faj a Laosz-Vietnam középső határvidékén elterülő Annamite-hegység 500-1000 m közötti részein elterjedt (Joe Walston közlése). Korábban azt hitték, hogy csak a Vu Quang

Nemzeti Parkban és a szomszédos területek vietnami részén él. Megállapították továbbá, hogy a még mindig érintetlen laoszi erdőkben sokkal több példány fordul elő, mint az erdőirtásokkal és túlnépesséddel sújtott

A csontozat tanulmányozása is elősegíti egy-egy faj rendszertani besorolását (*Pseudoryx nghetinhensis*, Ökológiai és Biológiai Kutatóintézet Múzeuma). Fotó: Csorba Gábor

Kitömött Vu Quang-antilop (*Pseudoryx nghetinhensis*, FIPI).
Fotó: Csorba Gábor

A meredek, tagolt felszínű hegységek erdei a faj utolsó menedékei. Fotó: Csorba Gábor

Vietnamban. Ezt bizonyítják a helyi vadászok beszámolóai is, miszerint ők is Laoszba járnak sao la-ra vadászni. Az első eleven példányt 1994-ben sikerült befogni a vietnami Vu Quang Nemzeti park területén. A kutatók végre eleven példányon is tanulmányozhatták a faj jellegzetességeit. A fiatal hím állat szarva még nem érte el a kifejlett állatokra jellemző 40-50 cm-es hosszúságot. Sajnos, ez a példány négy hónap múlva elpusztult. Szinte ezzel egyidőben a nemzeti park laoszi részén található Nakai-Nam Theun National Biodiversity Conservation Area (rövidítve NMTBCA) területén a Hmong törzs vadászáinak sikerült egy vemhes nőtényt elfogni, és a kutatók segítségével a Lak Xao-i állatkertbe szállítani. Hamarosan ez a pél-

dány is elpusztult; valószínűleg a fogságba ejtés és a szállítás viselte meg.

A populáció nagyságát nehéz felbecsülni, de az állat a helyi vadászok szerint is ritka. A vietnami kormány kuriózumként kezeli az új állatfajt. Ezért van az, hogy a vietnami intézményeken kívül az egész világon csak egy, a Vu Quang Nemzeti Parkból kicsempészett bórról és koponyáról tudnak. A hasonló esetek elkerülése végett a Washingtoni Egyezmény I. függelékébe is felvették, de ennek igazából csak akkor lesz jelentősége, ha Laosz is belép az Egyezményt aláíró országok sorába. Erre remélhetőleg a közeljövőben sor kerül. A veszélyeztetett állatok helyzetével foglalkozó Nemzetközi Vörös Könyv legutóbbi kiadásában a sao la-t a „Vulnerable” kategóriába sorolták, ami sérülékeny populációra utal.

A fajról megjelent utolsó hír egy vietnami újságból származik, és arról számol be, hogy a vadászok erőteljesen irtják. Erre utal az a tíz pár hátrahagyott szarv is, amit a Luói és a Nam Döng-i Nemzeti Park területén találtak a helyi vadőrök. Az erdészeti iroda szerint valószínűleg sokkal több sao la él, mint amennyit a Bach Mã Nemzeti Parkban és a környező két természetvédelmi területen végzett kutatások alapján eddig feltételeztek. A vadászat továbbra is veszélyezteti, mert gyakoriak a házilag átalakított vadászfegyverek, megjelentek az automata fegyverek és a muníció beszerzése sem jelent komolyabb problémát. További veszélyeztető tényező a fakivágás és a szervezett fakitermelés, ami az élőhelyek eltűnését eredményezi. A Laoszban 1994-ben alapított NMTBCA határain belül védik a faj élőhelyét, ennek ellenére az emberi tevékenység tovább rombolja az itteni elsődleges erdők állapotát. A Vu Quang-antilopot tekinthetjük indikátorfajnak, mert helyzete a környezet háborítatlanságára utal. Ha megengedik, hogy eltűnjön, mielőtt alaposabban megismerné a tudomány, akkor az nemcsak egy faj, de egész Laosz biodiverzitásának a végét is jelenti.

SPIRÁLSZARVÚ MARHA (*Pseudonovibos spiralis*)

Az 1936-ban felfedezett kouprey-marha (*Bos sauveli*), amely Kambodzsa, Laosz, Thaiföld és Vietnam határvidékének áthatolhatatlan erdeiben él, annyira ritka, hogy az eddig készült fényképek csak bikákat ábrázolnak. Ez nem azt jelenti, hogy több a bika, de a tehének túlkét például csak múzeumi példányok alapján ismerjük. E példányok közül kettőt a Kansasi Egyetem (Lawrence, USA) gyűjteményében őriznek. Dr. R. Hoffman 1929-ben Dél-Vietnamban (125 km-re északkeletre Saigontól) akadt erre a két szarva. M. Dioli, a Norvég Agrártudományi Egyetem biológusa Északkelet-Kambodzsában szintén vásárolt két szarvat, ami hason-

Új széró (*Capricornis sp.*) Vietnamból

Dr. Ha Dinh Duc, a Hanoi Vietnami Tudományegyetem professzorának beszámolója szerint 1994 decemberében, egy kb. 4 hónapos nőtény szérót ejtett fogságba egy vadász Nham faluban, Aluoi Körzet, Thuathien-Hue Tartomány, Közép-Vietnam.

A példány egy fiatal borjú, a kiugró homlok, a nagy fülek és a rövid fark az eddig ismert széróhoz hasonló. A pata kicsi és csúcsos (hegyes), mint a muntjászarvasé (*Muntiacus spp.*). A szőrzet meglehetősen tarka: sárgásbarna, fekete és fehér. A homlok és a fülek töve sárgásbarna, a pofa fekete. A fülek belső fele fehér, az orr bőre fekete, ovális orrlyukkal. Az alsó és felső ajkak fehérek. A nyak és a test elülső része fekete, fehér folttal a nyak tövében. A far és a comb rész sárgásbarna, bár a mellső lábak felső része fekete, az alsó pedig sárga.

Az állat testhossza 740 mm, fejhossza 200 mm. A fark 120 mm hosszú. A váll magassága 520 mm, a far 580 mm, súlya 16 kg. Helyi elnevezése a Catu és Vakiu Minorities-ben „Tuoa” vagy „Teeng”, ami egyszerűen hegyi kecskét jelent.

B. B.

lit a Kansasban őrzött példányokra, és Hoffman szerint fiatal nőtény koupreytől származik. Dioli megvizsgálta a szarvakat, és bebizonyosodott, hogy teljesen kifejlett példányokról, mégpedig a tudomány számára eddig ismeretlen állatokról van szó. Később elküldte a trófeákról készített diafelvételeket a Londoni Természettudományi Múzeum két szakértőjének, Dr. R. Sabinnak és Dr. P. Grubbnak. Azzal ők is egyetértettek, hogy a túlkök semmilyen ma ismert szarvasmarhafélétől nem származhatnak. Két másik szakember, Dr. A. Gentry és Dr. C. Groves is kizárta annak lehetőségét, hogy fiatal nőtény kouprey szarvai lennének.

A leírás alapjául szolgáló trófeákból hat származik Vietnamból (Buon, Ma Thuot, Dac Lac és Cong Tum tartományok) és kettő Északnyugat-Kambodzsából (Rattanakiri és Mondulkiri tartományok). A leírás alapját a szabályos gyűrűzottság adja, ami a szarv hátsó felén megszakad. Két típust különítettek el: a hengeres és a lapított szarvat. A faj külalakja, életmódja ismeretlen, de a szarvak alapján nagy termetű állatról van szó. Az állat helyi elnevezése Vietnamban Linh Duong, ami hegyi kecskét jelent, Kambodzsában viszont dzsungelbirkának hívják. A

Novibos a kouprey-marhával való rokonságra utal. A pseudo szó – ami hamisat jelent – arra utal, hogy a spirális szarvú állat csak hasonlít a koupreyra. Legutóbb a Drezdai Természettudományi Múzeum kutatója, Wolfgang Peter vásárolt a Saigoni állatpiacon egy hasonló trófeát. Sajnos, jelenleg ez az utolsó információnk a fajról. Sokkal szomorúbb viszont az a tény, hogy mennyi állat pusztul ki, mielőtt felfedeznék a tudomány számára. □

Felhasznált irodalom:

- Szerző nélkül. 1995. – *Conservation of Vu Quang-News Release*. 1995.06.12. Hanoi.
- Szerző nélkül. 1996. – *Status and Protection of Asian Wild Cattle and Buffalo*. *Conservation Biology* 10: 931-935.
- Szerző nélkül. 1995. – *Vietnam Daily News* 1995.04.05.
- Szerző nélkül. 1995. – *Vietnam Daily News* 1995.04.14.
- Szerző nélkül. 1995. – *Vietnam Nature Reserve reveals another „New” Species*. Hanoi.
- Szerző nélkül. 1995. – *WWF-Index of Recent News Releases*. 1995.12.19. Gland.
- BAUER, K. 1997. – *Historic record and range extension for Giant Muntjac, Muntiacus vuquangensis (Cervidae)*. *Mammalia*, t. 61, n° 2, 1997: 265-267.
- BOHLKEN, V. H., 1961. – *Der Kouprey, Bos (Bibos) sauveli Urbain, 1937*. *Z. Säugetierkunde* 26: 193-255.
- CUMMINGS, J., 1996. – *Laos. Lonely Planet travel survival kit*.
- DIOLI, M. 1995. – *A clarification about the morphology of the horns of the female kouprey. A new unknown bovid species from Cambodia*. *Mammalia*, t. 59, n° 4, 1995: 663-667.
- DUNG, V. V.; GIAO, P. M.; CHINH, N. N.; TUOC, D.; ARCTANDER, P.; MACKINNON, J.: *A new species of living bovid from Vietnam*. *Nature*. Vol. 363. 3 June 1993. 443-445.
- PETER, W. P.; FEILER, A., 1994. – *Eine neue Bovidenart aus Vietnam und Cambodia (Mammalia: Ruminantia)*. *Zool. Abh. Mus. Tierkd. Dresden* 48 (1994) 2, S.: 161-176.
- PFEFFER, P.; KIM-SAN, O., 1967. – *Le Kouprey, Bos (Bibos) sauveli Urbain, 1937; Discussion systematique et statut actuel. Hypotheses sur l'origine du zebu (Bos indicus)*. *Mammalia* 31: 521-536.
- RABINOWITZ, A.: *Lost World of the Annamites*. *Journal of the Natural History*. 1997. IV. 14-18.
- SCHALLER, G. B.; VRBA, E. S. 1996. – *Description of the Giant Muntjac (Megamuntiacus vuquangensis) in Laos*. *Journal of Mammalogy*, 77(3): 675-683.
- THOMAS, H.: *Anatomie cr(nienne et relations phylogénétiques du nouveau bovidé (Pseudoryx nghetinhensis) découvert dans la cordillère annamitique au Vietnam*. *Mammalia*, t. 58, n° 3, 1994: 453-481.